

הרב עילאי עופרן

מחליפים פנים של חילוי בפנים של חולין

בין "הקודש הנייד" ל"קודש הנייח"

מבוא

"כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים... איזוהי מחלוקת שהיא לשם שמים, זו מחלוקת הלל ושמאי"¹.

המאמר שלפנינו, עוסק במחלוקת עקרונית ובסיסית בעולמה של תורה, הנמשכת מימי קדמונינו ועד ימינו אנו. כפי שנראה, ניצנים למחלוקת זו ניתן לראות כבר בראשית עיצובה של ההלכה במשנתם של הלל ושמאי. אותה המחלוקת, עוטה לבוש מודרני עת נחלקים בה שנים מגדולי דורנו, הרב אליעזר וולדנברג זצ"ל בספרו "ציץ אליעזר"² ויבדל"א הרב עובדיה יוסף שליט"א בספרו "יחווה דעת"³. ברי הפלוגתא דלעיל, הן הקדומים והן המאוחרים, מציעים שני מודלים למושג ה"קודש" וליחסיו עם עולם ה"חול". לכל אחד משני המודלים השלכות מרחיקות לכת הן מבחינה אמונית, הן מבחינה חינוכית והן מבחינה הלכתית. שאלת מקומו של הקודש בעולם החול ושאלת מקומו של החול בעולם הקודש הינה אחת משאלות היסוד בעולם הדתי. האם תתכן נקודת השקה בין שני עולמות אלו? האם, בהתקיים מפגש בין הקודש לבין החול, נמצא החול מתקדש או שמא נמצא הקודש מחולל? שאלה זו העסיקה ועודנה מעסיקה את העולם הדתי על כל גווניו, הוגים ופוסקים, בעלי דרש ובעלי סוד, תלמידי חכמים ובעלי בתים. שתי עמדות עיקריות ניצבות בשני עבריו של הדיון: האחת, העמדה הסוברת כי המפגש בין הקודש והחול אינו רצוי ואינו אפשרי, משום ששתי מערכות נפרדות המה. לדידה, יש לשמור את הקודש שמא יפגוש בחול, שכן מפגש שכזה יגרום לו לקודש להתחלל. מנגד ניצבת העמדה הסוברת כי הקודש והחול שלובים זה בזה וכי ניתן, ראוי ורצוי להרבות בחיבורם, שכן חיבור שכזה יגרום לחול להתקדש.

בית שמאי ובית הלל

בית שמאי ובית הלל, נמצאו חלוקים בכמה מקומות בדבר מקומו של הקודש בחיי היומיום של האדם. במשנה הדנה באופן בו יש לקרוא את קריאת שמע נאמר:

1. משנה, אבות, פרק ה, משנה טז.

2. חלק יג, סימן יב.

3. חלק ב, סימן ה.

"בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטו ויקראו ובבוקר יעמדו שנאמר ובשכבך ובקומך ובית הלל אומרים כל אדם קורא כדרכו שנאמר ובלכתך בדרך"⁴

בית הלל מאפשרים לאדם המהלך בדרך ומעוניין לקרוא את קריאת שמע, לבצע את שתי הפעולות סימולטאנית. לדידם, ניתן לקיים מצוות עשה של קריאת שמע וקבלת עול מלכות שמים תוך כדי "הליכה בדרך". מנגד, דורשים בית שמאי מהמהלך בדרך לעצור מהליכתו ולקרוא את שמע בתנוחה מסוימת (עמידה או שכיבה). לשיטת בית שמאי, קריאת שמע דורשת הפוגה מזרם החיים היומיומי של האדם, בעוד לשיטת בית הלל, אין צורך לחדול מן הפעילות היומיומית לצורך קיום המצווה. אם נקשר מחלוקת זו לשאלה העקרונית שהצגנו, נמצאנו אומרים כי בית שמאי דורשים את עצירת פעילות החול לצורך ביצוע פעילות של קודש, בעוד בית הלל מעוניינים כי פעילות הקודש תבוצע תוך כדי פעילות החול. ביטוי נוסף, קיצוני משהו, למחלוקת זו ניתן למצוא בדוגמא הבאה:

"הנכנס לבית הכסא חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות ונכנס, וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן, דברי בית שמאי, בית הלל אומרין אוחזין בידו ונכנס"⁵

בדוגמא הקודמת דרשו בית שמאי את הפסקת פעילות החול לצורך ביצוע פעילות הקודש. כאן, לעומת זאת, דורשים בית שמאי את הפסקת פעולת הקודש (חליצת התפילין) לצורך ביצוע פעולת החול (כניסה לבית הכסא). בית הלל כנגדם, אינם דורשים את הפרדת ד' האמות שבין הקודש לחול שדורשים בית שמאי, תחת זאת מאפשרים הם לקודש והחול להתערב זה בזה. לדידם, מותר לו לאדם להיכנס לבית הכסא כשהוא מעוטר בתפילין. דוגמא אחרת למחלוקת זו שבין בית שמאי לבית הלל ניתן למצוא לא רק בדיונים הלכתיים אלא גם בהנהגותיהם של שמאי והלל עצמם:

"תניא, אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה - מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים. שנאמר (תהלים סח) ברוך ה' יום יום"⁶

4. ברכות פרק א, משנה ג.

5. שכל טוב (בבב) שמות פרק יג ד"ה ורבותינו דורשין דמיחייבין.

6. בבלי, ביצה, טז ע"א.

אצל שמאי מצינו הפרדה בין הנהגתו בימות החול לבין הנהגתו בשבת. השייך לשבת והשייך לימות החול, אינם מתערבים זה בזה. הלל הזקן, אין מנהגו כן, שהרי לשיטתו לא קיימת חלוקה זו בין ימות החול לימות הקודש שכן "ברוך ה' יום יום". אפשר שמחלוקת עקרונית נוספת בין בית שמאי לבית הלל, קשורה אף היא לענייננו זה:

"בית שמאי אומרים: השמים נבראו תחלה ואח"כ נבראת הארץ, ובית הלל אומרים: הארץ נבראת תחלה ואח"כ השמים, אלו מביאין טעם לדבריהם, ואלו מביאין טעם לדבריהם, על דעתיהן דבית שמאי דאינון אמרין השמים נבראו תחלה ואח"כ הארץ, משל למלך שעשה לו כסא ומשעשאו עשה איפיפורין (=הדום) שלו, כך אמר הקדוש ברוך הוא (ישעיה סו) השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו', ועל דעתיהן דבית הלל דאינון אמרין הארץ נבראת תחלה ואח"כ השמים, משל למלך שבנה פלטין משבנה את התחתונים, אח"כ בנה את העליונים, כך ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים"⁷

כאמור, נחלקו בית שמאי ובית הלל מי נברא תחילה, הארץ או השמים. עיון בנימוקיהם של כל אחד מהצדדים עשוי ללמדנו על עמדתם במחלוקת העקרונית על יחסי הגומלין שביל הקודש והחול. בית שמאי הביאו סיוע לשיטתם מן הפסוק בישעיהו המדמה את השמים לכיסאו של הקב"ה ואת הארץ להדום רגליו, ואילו בית הלל דימו את הארץ לקומות התחתונות של ארמונו של הקב"ה, בעוד השמים הם קומותיו העליונות. בין שני דימויים אלו קיים הבדל חשוב ומהותי. ההדום, נמצא תחת רגליו של היושב על הכסא, רוצה לומר, עולם החול הארצי נמצא תחת רגליו של הקב"ה. לשיטת בית שמאי, עולם החול איננו חלק מהקודש אלא נמצא תמיד תחתיו ומחוצה לו. מאידך, שיטת בית הלל סוברת כי גם הארץ הינה חלק מארמונו של הקב"ה. הארץ, כמייצגת את עולם החול, הינה חלק ממשכנו של הקודש. לשיטתם, הקב"ה שוכן בתוך עולם החול.

יוצא אם כן, כי לשיטת בית שמאי הקודש והחול מערכות נפרדות הן וחיבור בין הקודש לחול יביא לחילולו של הקודש. מנגד, לשיטת בית הלל, הקודש והחול מעורים זה בזה, וחיבור זה אינו גורם לחילול הקודש אלא דווקא לקידושו של החולין.

הגר"א והגר"ע

ביטוי מודרני לאותה המחלוקת, מצאנו בכתביהם של הגר"א ולדינברג והגר"ע יוסף. שני הפוסקים נדרשו לשאלה האם מותר לשורר קטעי תפילה בלחן של "שירי עגבים". שאלה זו,

7. בראשית רבה, פרשה א, טו

דנה בנקודת ההשקה שבין עולם הקודש לעולם החול. החיבור שבין מנגינות של חול לבין תפילה שהיא קודש, יכול לגרום לקודש לרדת למעלתו של החול או לחלופין לגרום לחול לעלות במעלות הקודש. כפי שנראה להלן, הגר"א ולדינברג מאמץ עמדה "שמאית" קיצונית, לפיה הדבר אסור באיסור חמור שכן הוא בבחינת "חילול הקודש", בעוד הגר"ע יוסף דבק בעמדה ה"הללית", לפיה טוב וראוי לנהוג כן, מפני שהדבר גורם לו לחול שיתקדש. כבר באופן בו מנסח כל אחד מהפוסקים את השאלה, מטרים הוא את האופן בו עתיד הוא להשיב עליה. הגר"ע יוסף פותח בניסוח ניטרלי וחיובי של השאלה:

"האם מותר לומר קדיש או קדושה במנגינה של שירי עגבים?"

בעוד הציץ אליעזר מביע את דעתו באופן נחרץ כבר בניסוח השאלה:

"אם מותר לנגן קטעי תפלה ובקשות בניגוני - עגבים, כי פשתה המספחת⁸ על כך בכמה בתי כנסיות"

לא בכדי, משתמש הגר"א ולדינברג בביטוי "פשתה המספחת" הלקוח מעולמה של הצרעת. לכל אורך תשובתו שזורים "שיבוצים" הלקוחים מהקשרים של טומאות שונות. זאת לאור טענתו העקרונית כי שירת קודש במנגינות של חול, מביאה טומאה אל הקודש ומחללתו. שתי התשובות, ארוכות ומפורטות הן ומתמקדות בעיקרן בשלושה נושאים. במאמר זה, נתייחס לשלושה נושאים עיקריים אלו ונראה כיצד התייחס אליהן כל אחד מן המשיבים.⁹

שכיחות התופעה

הטיעון הראשון אותו מביא הגר"ע יוסף כנימוק להיתר הוא העובדה כי תופעת שילוב מנגינות ה"עגבים" בקטעי תפילה הינה תופעה שכיחה ונפוצה שכבר נהגו בה גדולי עולם:

"ועל זה סמכו גדולי הדורות של עדות המזרח לחבר שירים ופזמונים בלחן של שירי ערבים לשורר ולזמר להשם יתברך... בשירים המיוסדים על פי לחן של שירים ערביים. ויש להמליץ על זה: על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו."

8. כל ההדגשות, אינן במקור אלא הוספו על-ידי. א.ע.

9. בשתי התשובות קיימים ניתוחים ארוכים של מקורות שונים. מסיבות שונות, במאמר זה איני מתייחס לציטוטים המובאים בתשובות בשם פוסקים אחרים ולאופן בו הם נותחו בכל אחת מן התשובות, אלא רק לנימוקיהם של הגר"א והגר"ע עצמם.

מנגד, דוחה הגר"א ולדינברג טיעונים אלו מכל וכל. לשיטת ה"ציץ אליעזר", אין בעובדה כי פשט המנהג להשתמש בתפילה במנגינות עגבים בכדי להתיר את התופעה. כבר באופן בו הוא מנסח את השאלה שהובא לעיל, מתייחס הוא לשכיחות התופעה, "כי פשתה המספחת על כך בכמה בתי כנסיות". כאומר, התופעה אכן נפוצה, אך מדובר בנגע שיש לבערו. בהמשך לטיעונו, כי מדובר בתופעה שכיחה ונפוצה שנהגו בה גדולים ותמימים, כותב הגר"ע יוסף במקום אחר:

"וכן בדורותינו אלה זכינו לשמוע מפה קדשם של שליחי צבור תלמידי חכמים צדיקים וישרים בעלי קול נעים שהתפללו בנעימה מזרחית, ובהרכבת מנגינות של שירי עגבים בקטעים מסויימים שבתפלה ובקדיש ובקדושה, ולקחו מזמרת הארץ בידם, לשורר לה' יתברך הבוחר בשירי זמרה"

הגר"ע טוען כי מנגינות ה"עגבים" בקטעי התפילה, נשמעות מ"פה קדשם של שליחי צבור". משפט זה הינו משפט מפתח, שכן זהו אחד האזכורים היחידים בתשובתו למושג הקדושה. הגר"ע תולה את הקדושה דווקא בשליח הציבור ולא במילות התפילה או במנגינתה. העובדה כי המנגינה יוצאת מפי קודשם של תלמידי חכמים, היא המשווה לסיטואציה את קדושתה. על טיעון זה משיב הגר"א ולדינברג:

"נתעוררתי להמליץ על ת"ח יראים ושלמים ששמשו שליחי ציבור ונגנו בניגוני עגבים - אם אמנם היו כאלה. והיינו שבא להם זאת מחוסר ידיעה, שלא ידעו שמקורם טמא משירי - עגבים..."

בדברו על שליחי הציבור ששוררו תפילתם בלחני עגבים (על אף שהוא מפקפק בקיומה של התופעה), כותב הגר"א כי "מקורם טמא משירי עגבים". במשפט זה, מעבר למשחק המילים שבו¹⁰, יש משום תשובה ישירה למושג "פה קדשם של שליחי הציבור" המובא בתשובתו של הגר"ע. בעוד הגר"ע יוסף, מייחס את הקדושה לשליח הציבור וטוען כי הש"צ מעביר את הקדושה מפיו אל מנגינת העגבים, טוען הגר"א ולדינברג כי פיהם של שליחי הציבור נטמא מאותה המנגינה. בעוד האחד סובר כי הקודש המצוי בפיו של שליח הציבור מקדש את החול שבמנגינה, סבור חברו כי הטומאה שבמנגינה מחללת את הקודש שבפיו של שליח הציבור.

10. "מקור" הוא מושג תורני בינייני נידה (ר' למשל ויקרא... "וטהרה ממקור דמיה"). במילים "מקורם הטמא" של שליחי הציבור, יש אם כן כפל לשון, גם מקור "טומאת נידתם" וגם המקור ממנו בוקע קול זימרתם משל היו ציפור שיר.

בשמים או בארץ?

סניף נוסף להיתרו של ה"יחווה דעת" לשורר קטעי תפילה בלחני עגבים, קשור בהשפעתם של מנגינות אלו:

"שליחי צבור תלמידי חכמים צדיקים וישרים בעלי קול נעים שהתפללו בנעימה מזרחית, ובהרכבת מנגינות של שירי עגבים בקטעים מסויימים שבתפלה ובקדיש ובקדושה... ולב הקהל נמשך אחריהם בדחילו ורחימו בשמחה וטוב לבב בתודה ובקול זמרה, אשרי העם שככה לו."

לדברי הגר"ע, למנגינות שכאלו, עשוי להיות אפקט הסוחר ומשלהב את הציבור ופותח את הלב לעבודתו יתברך. רוצה לומר, אפילו לחני עגבים עשויים לשמש ככלי קודש, עת פותחים הם את לבבות עם ישראל לאביהם שבשמים. אך בעוד הגר"ע יוסף נוטה להתיר את השימוש במנגינות אלו בגלל הפעולה שהן פועלות בקרב בני האדם שבארץ, נוטה הגר"א ולדינברג לאוסרו בגלל פעולתן בשמים דווקא:

"ואשר גורם ממילא בכנפיו לסתימת חלונות בשמים ממעל שלא יכנס לפניו ית' תפלות ובקשות פגומות כאלה העטופות בקליפות הסט"א, ותוכם כקליפתם נזרקות למצולות תהומות החושך אל מקום אשר לא יפקדו ולא יזכרו"

לדידו, לחני העגבים נועלים שערי שמים. זאת ועוד, הגר"א סובר כי בכוחו של לחן שכזה לבטל את כוחה של התפילה,

"ולהוליך את התפלות והבקשות אל מחוץ למחנה כקדשים פסולים ר"ל."

ניתן לסכם ולומר כי בעניין זה נושא הגר"א ולדינברג את עיניו השמימה בעוד הגר"ע יוסף מביט נכוחה ארצה. הגר"א סובר כי לחן שכזה נועל את שערי שמים עד כדי כך שהחול והטומאה שבו מבטלים את כוח הקדושה שבתפילה. מאידך, סובר הגר"ע כי לחן שכזה עשוי לפתוח לבבות ולהגביר את כוח הקדושה שבמילות התפילה.

מי משפיע על מי - המילים על המנגינה או המנגינה על המילים?

בהמשך לטענתו של ה"ציץ אליעזר" כי לחני העגבים נועלים שערי שמים, ממשיך הוא וטוען כי לחן שכזה, גורם לחילולן המוחלט של מילות התפילה המושרות עימו עד כי מאבדות הן את ערכן:

"ואך מעשה שטן הוא לפתות יראים ושלמים לשורר, או להסכים, שישוררו שירי-תפלה ובקשות-קודש בניגוני-עגבים שהמה כאש בנעורת לגרום להפסדת טהרת הכוונה... להחליף היכל ניגון דקדושה בהיכל ניגון דסטרא דשמאלא רח"ל"

לשיטתו, המנגינה גורמת למילות התפילה לצאת מרשות ה"סיטרא דקדושה" ולעבור לידי ה"סטרא דשמאלא" ואין לך חילול הקודש גדול מזה. אך מנגד, בהערת שוליים לתשובת ה"יחווה דעת" הנ"ל, כותב הגר"ע יוסף:

"...ברבות הימים נשכחו המלים של שירי עגבים, ונשארו במקומם שירי קודש, וכבר יצאו מרשות הסטרא אחרא ועברו לסטרא דקדושה"

הבקי בסגנונו של הגר"ע יוסף, יודע כי אין זה ממנהגו לכתוב משפטים שכאלו. במקומות רבים חוזר הוא על אחד מעקרונותיו המנחים כי "אין לנו עסק בנסתרות". מושגים קבליים כ"סטרא אחרא", אינם אופייניים כלל לתשובותיו בהלכה. נראה שבנידון דידן נדרש הוא למושגים אלו כתגובה לעמדותיו הנחרצות של בעל ה"ציץ אליעזר". כאומר, לא החול משפיע על הקודש אלא דווקא הקודש הוא המשפיע על החול.

בין המחלוקת הקדומה למחלוקת המודרנית

בעולמו של שמאי הזקן, קיימת הפרדה מוחלטת בין הקודש ובין החול. דוגמא לדבר מצאנו במנהגו של שמאי הזקן להפריד בין מזונה של השבת למזונם של ימות החול וכן בדרישתם הבלתי מתפשרת של בית שמאי לחדול מ"הליכה בדרך" לצורך קריאת שמע. הגר"א ולדינברג, תלמידו המודרני של שמאי הזקן, דורש גם הוא הפרדה שכזו ומתחלחל מן הרעיון לחבר בין הקודש שבתפילה לחול שבשירי העגבים.

תפיסתם של שמאי ובית מדרשו, דורשת הפרדה זו בין קודש לחול מתוך החשש שמא מפגש שכזה יגרום לו לקודש להתחלל. זהו הטעם לדרישה "להטות ולקרות" בקריאת שמע וזהו הטעם לאיסור להיכנס לבית הכסא מעוטר בתפילין. גם לשיטת ה"ציץ אליעזר" המפגש

בין הקודש לחול עשוי לגרום לקודש להתחלל. כך קורה למשל ל"פי קודשם של שליחי הציבור" שבעת שמשוררים הם לחני עגבים הופך הוא להיות "מקור טמא". אמירתם העקרונית של בית שמאי כי "השמים נבראו תחילה" וכי הארץ נמצאת מחוץ ומתחת לקודש, מוצאת גם היא את ביטוייה בתשובת ה"ציץ אליעזר". הגר"א מתייחס לפעולת המנגינות בשמים ולשערי התפילה הנסגרים בעטיין. לדידו עולם הקודש אינו יכול לפגוש את עולם החול הנמצא מחוצה לו ומתחתיו.

מן העבר השני ניצבת עמדתו של הלל הסבור כי החול והקודש מעורים זה בזה. בבית מדרשו של הלל הזקן "הפגישו" בין הקודש לחול בקוראם את קריאת שמע תוך כדי "הליכה בדרך" ובכניסתם לבית הכסא מעוטרים בתפילין. גם בבית מדרשו של הגר"ע יוסף מתקיים המפגש בין הקודש לחול עת הוא מתיר לחבר בין מנגינות העגבים לקדיש ולקדושה.

ברוח שיטתם של בית הלל, הסוברים כי הארץ נבראה תחילה וכי הארץ היא בבחינת חלק מארמונו של הקב"ה, מביט הגר"ע ארצה בכותבו על פועלן וכוחן של המנגינות לפתוח את לב המתפללים שבארץ. שיטתו של הגר"ע יוסף, הינה ממשיכה נאמנה לשיטתם של בית הלל, לפיה המפגש בין הקודש לחול הינו נפוץ, ראוי, נאה ומתקבל.

בכך נמצאו דברי המשנה באבות בהם פתחנו מכוונים. מחלוקתם של הלל ושמאי, שכל כולה לשם שמים, ממשיכה ומתקיימת אלפיים שנים מאוחר יותר בתשובותיהם של שני ענקי דורנו.¹¹

"הקודש הנייח" מול "הקודש הנייד"

עיון בדברים שנאמרו לעיל מציע למעשה שני מודלים למושג הקדושה. כפי שכבר ראינו, למודלים אלו השלכות הלכתיות, אך גם אמוניות, השקפתיות וחינוכיות. שיטתם של בית שמאי ושל הגר"א ולדינברג מתייחסת לקדושה כמושג נייח. הקדושה היא קבועה, מוחלטת ונטולת כל גמישות ויכולת עיצוב מחדש. לקודש "עמדה נייחת" הן במרחב המקום והן במרחב הזמן ולו מערכת של כלים וצורות משלו. במרחב המקום, הדבר עולה בתשובתו של הגר"א בהתייחסותו להכנסת מנגינות העגבים לתפילה, עת הוא נחרד מהכנסת תועבה ל"מקום" של קודש:

"וצא טמא יאמר עליהם שלא להכניסם במקומות קודש של בתי הכנסים מקדשי -

המעט של האומה"

11. ברור שאין זה פשט המשנה. בפשט המשנה פירוש המילה "מחלוקת" הוא "מפלגה" או "קבוצה". דברי התנא טוענים כי קבוצה הפועלת לשם שמים מתקיימת (כקבוצתם של הלל ושמאי) בעוד קבוצה שאינה פועלת כך אובדת (כקבוצתו של קורח). אך מסתבר ש"משנה יוצאת מידי פשוטה...".

בשיטת בית שמאי, מצינו דוגמא לדבר ב"הפרדת המקום" שמצינו בדין התפילין בבית הכסא. אין להיכנס בתפילין לבית הכסא משום שמקום שכזה איננו "מקום של קודש". ההפרדה בה נהג שמאי הזקן בין מזון השבת למזון ימות החול, מציגה התייחסות לקודש כנייח גם במרחב הזמן. מקומו הקבוע של הקודש הוא בשבת ואין הוא יכול לנדוד ל"סתם יום של חול".

במרחבי הצורות והכלים, מתייחסים הן בית שמאי והן הגר"א לקודש כנייח. כך עולה מן התנוחה המיוחדת לקריאת שמע, וכך עולה מפורשות מדבריו של הגר"א:

"ולא עוד אלא שהמנגנים והמאזינים עוד יתבעו לדין שמים על השתמשם בשרביטו של מלך מלכו - של עולם לישא את שמו לשוא להשמיע עי"כ ניגוני תועבה כאלה"

האדם, שחשקה נפשו בקודש, יכול לבוא אל הקודש ועשוי לעיתים להידרש לצאת מן הקודש. מודל קדושה זו, מדמה את כל מושגי הקדושה לעולמו של בית המקדש, המייחס לקדושה מקום, זמנים, כלים וצורות.

מאידך, מציעים בית הלל והגר"ע יוסף מודל קדושה אחר. לדידם, מושג הקדושה אינו כפוף למושגי זמן, מקום, כלים או צורות מסוימות. הקדושה הינה מושג נייד, העשוי לנוע ממקום למקום ומזמן לזמן על פי המשמעות שמשווה לו האדם.

במרחב המקום, מאפשרים בית הלל לקודש שבתפילין לנדוד אפילו לתוככי הטינופת שבבית הכסא. על אותה הדרך, מביא הגר"ע יוסף את דעת הסוברים כי ניגון תפילה במנגינת עגבים הוא בבחינת "להכניס הטינופת במקום הקדושה" אך אומר על כך מפורשות כי:

"אין הדין עמם, כי אין בכך כלום"

במרחב הזמן, מאפשר הלל לקודש לנדוד לכל יום בשבוע וחולק הוא על זוגו שמאי באומרו כי "ברוך ה' יום יום".

במרחבי הכלים והצורה, סוברים בית הלל כי ניתן לבטא את הקודש בתנוחות שונות ואין לקרוא את שמע בתנוחה ספציפית דווקא. באותו האופן, סובר הגר"ע כי מנגינת עגבים יכולה לנדוד מעולם "כלי החול" והטינופת לעולם "כלי הקודש" אם משווים לה משמעות של קדושה.

מודל זה של קדושה מתייחס לקדושה כמושג מופשט ודינאמי התלוי בדעתו, כוונתו ומעשיו של האדם. אילולא דמסתפינא, הייתי אומר כי שיטתם של בית הלל ושל הגר"ע יוסף, דומה לשיטתו של בעל המשך חכמה הכותב כי הקדושה עשויה לנדוד במרחבי המקום והכלים בהתאם להתנהגותם של בני האדם:

"ואל תדמו כי המקדש והמשכן המה עניינים קדושים בעצמם חלילה. ה' יתברך שורה בתוך בניו שיעבדוהו, ואם המה כאדם עברו ברית, הוסר מהם כל קדושה והמה ככלי חול באו פריצים ויחללוהו; וטיטוס נכנס לקודש הקדשים וזונה עמו ולא ניזוק, כי הוסר קדושתו; ויותר מזה, הלוחות מכתב-אלוהים, גם המה אינם קדושים בעצם, רק בשבילכם כשתקיימו מה שכתוב בהם; וכאשר זינתה כלה בתוך חופתה, המה נחשבים לנבלי חרש ואין בהם קדושה מצד עצמם, רק בשבילכם שאתם שומרים אותם."¹²

נראה כי לא ניתן להכריע בין שני מודלים אלו, שיסודם, כאמור בהררי קודש ומי יכניס ראשו בין ההרים... יבחר נא כל פוסק, מחנך, הוגה ובעל בית, מתי לאמץ שיטה אחת ומתי דווקא לחבור אל אחותה, שהרי אלו ואלו דברי אלוקים חיים.

12. משך חכמה לפרשת כי תשא.